

BOGANMELDELSER

John D. Bessler: Death in the Dark - Midnight Executions in America. Northeastern University Press. USA 1997.

Byggende på en flerhed af kilder, som spænder fra lovforarbejder og domme til avisartikler og politikercitater, beskriver John D. Bessler, hvordan henrettelserne i USA skridt for skridt er blevet flyttet fra at være et underholdende element på de offentlige skuepladser til at blive en forholdsvis afdæmpet affære bag fængslernes mure. Han forsøger samtidig at give en forklaring på, hvorfor dette skift er sket.

Han bruger den historiske indgangsvinkel til at sætte fokus på, hvor langt bort fra den offentlige bevågenhed eksekveringen af dødsstraffe er fjernet i det moderne USA, hvor den brede befolkning ikke har adgang til at overvære henrettelserne. Bessler mener, at det har haft den konsekvens, at befolkningen i dag er nødsaget til at tage stilling til spørgsmålet om dødsstraffens berettigelse uden at vide, hvad den indebærer for det enkelte menneske, der idømmes denne samfundets ultimativt hårdeste straf. Bessler begrænser sig dog ikke til at diskutere spørgsmålet om pressens rolle i forbindelse med eksekveringen af dødsstraf, men drøfter også juridiske og etiske problemer ved hele dødsstraf-instituttet i øvrigt.

Bessler forsøger desuden at gøre op med en række ”myter” omkring dødsstraf, som han mener er fatale eksempler på, hvor dårligt informeret befolkningen er. Dette finder han i særdeleshed uheldigt, fordi han mener, at undersøgelser har vist, at des større viden befolkningen har omkring dødsstraf, des større afstand tager de til den. Nogle af den lange række af ”myter” han forsøger at gøre op med, er:

- at fængsel på livstid koster samfundet mere end dødsstraffe
- at dødsstraf virker forebyggende mod alvorlig kriminalitet
- at det alene er forbrydelsens grovhed der er udslagsgivende for, om der idømmes dødsstraf.

Disse påstande gennemgår han og tilbageviser som usande (p. 153-62).

Et paradoks, som Bessley finder meget vanskeligt at forklare, er, at retssager i USA er offentlige, således at befolkningen fra deres dagligstue har mulighed for at følge med i tv-udsendelser fra retssager og fængsler i øvrigt, og at offentligheden på den vis nøje kan følge, hvordan retssamfundet i øvrigt behandler sine dømte. Derimod holdes den allermost indgribende straf holdes borte fra offentlighedens direkte observation (p. 203-5).

Bessler argumenterer for, at det ikke er tilstrækkeligt, at befolkningen informeres i den trykte presse, men at den også bør have mulighed for at danne sig et indtryk om metoden ved selv at kunne se optagelser fra henrettelserne. Han betvivler forfatningsmæssigheden af en sådan udelukkelse af dele af pressen fra henrettelserne og forsøger ved en gennemgang af en lang række domme om the First Amendment - freedom of the press - at argumentere for, at det i dag må anses som forfatningsstridigt at forbyde optagelser af henrettelser med henblik på udsendelse til offentligheden.

Det er en meget interessant diskussion, som dog bærer tydeligt præg af, at Bessler er af den faste overbevisning, at oplysning af befolkningen om dødsstraf - og dermed også udsendelse af tv-optagelser fra henrettelserne - vil være den sikreste vej til afskaffelsen af dødsstraf, som er hans egentlige mål. Uanset Bessler selv er af den overbevisning, at tilladelse til at optage henrettelser vil være et skridt på vejen i afskaffelsen af dødsstraffen, må diskussionen i bogen siges at have interesse for såvel fortalere for og modstandere af

dødsstraffen, ligesom også fortalere for og modstandere af optagelse af henrettelserne vil kunne finde den problemstilling belyst fra mange vinkler. Dette fordi Bessler netop forsøger at inddrage både juridiske, etiske og ”politiske” argumenter fra debatten.

Ud over at diskutere spørgsmålet om optagelse af henrettelserne peger Bessler på en række retssikkerhedsmæssige problemer i øvrigt omkring idømmelsen af dødsstraffe og hele dødsstrafinstituttet. Bl.a. anfører han, at der foregår en meget selektiv udvælgelse af jurymedlemmer, således at sammensætningen af juryer ikke afspejler sammensætningen i baggrundsbefolkningen. Han sandsynliggør, at dette har den betydning, at tilhængere af dødsstraf primært udvælges som jurymedlemmer frem for modstandere. Ligeledes kritiserer Bessler, at de politisk meget følsomme folkevalgte dommere har mulighed for at omgøre selv enige nævningetingets afgørelser om livstidsstraffe og i stedet idømme dødsstraf, særligt da disse dommere ikke er uafhængige af stemninger i befolkningen og pres fra politikere.

Endelig finder han det betænkeligt, at der findes delstater i USA, hvor fængsel på livstid uden mulighed for prøveløsladelse ikke findes i strafferammen, fordi denne straf for mange borgere - og dermed jurymedlemmer - opfattes som det eneste reelle alternativ til dødsstraffen. Dette sandsynliggør han ved at henvise til nogle i øvrigt ikke nøjere beskrevne undersøgelser (p. 157-8). I denne sammenhæng understreger han i øvrigt vigtigheden af, at det er det rette spørgsmål, der stilles, når befolkningens holdning til dødsstraffen skal undersøges. Således viser de meningsmålinger, hvor spørgsmålet har været, om den pågældende var for eller imod dødsstraf, typisk, at 60-70% af befolkningen er tilhængere af dødsstraffen. Lignende undersøgelser, hvor der gives et alternativ til dødsstraffen - fængsel på livstid uden mulighed for prøveløsladelse - har vist en meget lavere andel af tilhængere af dødsstraffen på cirka 40% (p. 154).

Samlet kan siges, at bogen er en underfundig blanding af provokerende forslag og velunderbygget kritik af, at grundlæggende retssikkerhedsmæssige principper ikke tilgodeses. Udviklingen i domstolenes fortolkning af centrale problemstillinger beskrives overbevisende ved gennemgang af en lang række principielle domme, medens det til tider kan være vanskeligt for læseren at vurdere, hvor solide de undersøgelser, der refereres, er - eksempelvis om hvorvidt dødsstraf har en præventiv effekt, og om hvor stor befolkningens viden er om dødsstraf og dens alternativer. Det er i den forbindelse også svært at vurdere, hvordan Bessler har fundet og valgt netop de undersøgelser, han refererer, hvilket undertiden kan give læseren det indtryk, at valget kan have været styret af Besslers egen overbevisning.

Imidlertid må det for en debatskabende bog som denne under alle omstændigheder tælle ganske betydeligt, at stoffet er gjort aldeles nærværende og upoleret i kraft af de mange citater og inddragelsen af det meget store primære kildemateriale. Den subjektive fremstilling indbyder netop til den debat, som Bessler har lagt op til med sin bog.

Ina Eliassen

Direktoratet for Kriminalforsorgen

Philip Jenkins: Moral Panic. Changing Concepts of the Child Molester in Modern America. Yale University Press, New Haven and London, 1998. 302 s.

Philip Jenkins, professor i historia och religion från Pennsylvania State University, som tidigare skrivit t ex *Using Murder: The Social Construction of Serial Homicide*, har nu skrivit en bok om moralisk panik. Det är en faktaspäckad och tankeväckande bok om hur

tidsandan under 1900-talet växlat och påverkat experter, politiker och allmänhet att ändra definitionerna av sexuella avvikelser och åtgärderna mot dem som begår sexualbrott. Hans bok är kronologisk och börjar med att man i perioden 1890-1934 erkände att sexualbrott mot barn var en realitet.

Rädslan för vad som därefter under drygt två decennier kom att betraktas som sexuella psykopater var mycket stor. Denna rädsla och skarpa avståndstagande avspeglade sig i hårda lagar. En liberal era i opposition mot vad som sågs som en förlegad sexualsyn inleddes därefter i slutet av 1950-talet. Den avslöstes i sin tur efter två decennier av det Jenkins kallar „The Child Abuse Revolution.“ I denna era lever vi fortfarande.

Under sexpsykopattiden fanns liksom nu oklarheter vad gäller definitioner, samma godtycke fanns vad gäller diagnos/utredning, men den moraliska panik som skapades i slutet av 1970-talet är mycket större. Effekterna är oåterkalleliga, tror Jenkins. Många i olika professioner lever så att säga av paniken, som de varit med och skapat. Därför har de intresse av att vidmakthålla paniken. Det görs genom kampanjer av olika slag oftast utifrån skräckvisioner, kraftiga överdrifter och mer eller mindre godtyckliga trenddiagnoser. På 1970-talet spreds uppgifter om att miljontals barn utnyttjades för att framställa barnpornografi och att det fanns välorganiserade pedofilringar, följt av det Jenkins benämner den verkliga vägen till helvetet, uppgifterna om att barn utnyttjades i rituella övergrepp och att det var möjligt att få fram övergreppsminnen som legat gömda i decennier, det som sammanfattas med „Recovered Memory.“

Det växande antal professionella som vittnade om omfång och skador av sexuella övergrepp mot barn spred uppgifter om att incest drabbade var tredje, ibland modererat till, var femte, flicka i USA. Från att ha varit förenade med de konservativa krafterna som försvarade familjen, var emot abort, homosexualitet och sexuell frigjordhet utkristalliserade sig experter och aktivister, ofta med en fundamentalistisk feministisk grundsyn, vilka såg familjen och framför allt fadern, och med honom jämförbara patriarkala fadersfigurer, som det stora hotet mot barn - och kvinnor.

På en våldtäktskonferens som New Yorks radikala feminsiter anordnade 1971 deklarerade Florence Rush att sexuella övergrepp var mycket vanligare än vad som antogs. Hennes argumentation var att övergrepp „tillåts på grund av att det är en outhärdad men dominerande faktor i socialisationen och förberedelsen av flickan att acceptera en underordnad roll: att känna sig skyldig, skamsen, och att tolerera, genom rädsla, den makt som utövas över henne av män.“

Enligt Jenkins utgorde dessa ofta citerade rader under flera år feministernas syn och var därmed lika epokgörande som den unge gynekologen Travis Gibbs formuleringar en gång på 1890-talet var. För ett sekel sedan handlade det således om upptäckten av att incest och sexuellt ofredande förekom, dock mest bland fattiga och lastbara. Gibbs bröt mot den då gängse uppfattningen, att en flicka vars hymen var orörd inte kunde ha utnyttjats sexuellt, genom att han också katalogiserade fall då barn varit involverade i onani och oralsex. En medvetenhet om att barn exploaterades sexuellt, avläst bland annat i veneriska sjukdomar hos barn, växte och åtgärder sattes in mot fattigdom och trångboddhet.

Albert Fish som avrättades i Sing Sing-fängelset 1936, var en i en rad av förskräckande sexualbrottsförövare vilka också mördat barn (i likhet med Dutroux i Belgien på 1990-talet). Fish hade släppts efter flerfaldiga arresteringar innan han begick en serie mord. Därefter hårdnade klimatet. En domare i New York sammanfattade sin tids syn då han dömt en man som ofredat ett barn 1937: „Sexuellt perverterade är samhällets fördärbringande fiender och skall segregeras så lång tid som möjligt för att vi skall kunna skydda våra små.“

Lagar för hantering av det som sammanfattades som sexuella psykopater infördes i den ena delstaten efter den andra. Motivet var att skydda barn. De nya lagarna möjliggjorde livstidsplaceringar, ofta utan dom eller vård. Det var psykiatriker som avgjorde om någon var sexuell psykopat eller inte. Det innebar i praktiken ett stort godtycke. Föreställningar om tvångsmässighet och eskalering från något oskyldigt till värre och värre sexualbrott fanns vad gäller allt som sågs som sexuellt avvikande, inkluderande sadomasochism, voyerism, homosexualitet och exhibitionism.

Jenkins citerar vad Orwell skrev i „1984“ om att all sex i stort sett var sexualbrott vilket i princip var värt dödsstraff. „Han visste vad som menades med goodsex - det vill säga normalt samlag mellan man och hustru för det enda ändamålet att göra barn och utan fysisk njutning för kvinnans del; allt annat var sexcrime.“ Den grundlagsstridiga behandlingen av så kallade sexpsykopater, som alla föll under denna rubrik, innebar dock inte färre våldtäkter eller barnamord. Med det svenska ordspråket kan man sammanfatta: man silade mygg och svalde kameler. Då sexpsykopatlagen införts i New Jersey 1949 fann man t ex året därpå att av 300 intagna i enlighet med lagen var det endast ett fåtal som varit involverade i brott där tvång förekommit. Många hade arresterats - och därefter internerats i institution för en dag eller hela livet - efter frivilliga sexuella kontakter. Antalet intagna på statliga amerikanska mentalsjukhus var år 1910 160.000, år 1930 270.000. Det nådde sitt maximum i mitten av 1950-talet då det fanns 550.000 intagna. Polisen och läkarna fick ökad auktoritet för att kunna internera besvärliga och obekväma personer, snarare än farliga, skriver Jenkins.

Stort tvivel fanns under liberalismens era om att social avvikelse kunde och skulle behandlas med institutionsplacering. Ett behandlingstänkande fick stort genomslag, men en del, såsom aversionsterapi genom elektrochockbehandling av genitalia, väckte kritik. En liberal syn på sexualitet gjorde att t ex exhibitionism inte sågs som något allvarligt brott. Även definitionen av farlighet liberaliserades på ett för oss i vår tid ibland helt främmande sätt, kommenterar Jenkins. T ex ansågs inte en sexualbrottsling som gång på gång dömts för ofredande av småflickor som farlig därför att han inte brukade dödligt våld. Internering på livstid skulle övervägas endast för ett litet antal av de absolut farligaste våldtäktsmännen, sexsadisterna samt tvångsmässiga pedofiler. Det är i dessa två grupper som de potentiella sexualmördarna finns, slog en kommission fast 1950.

Under 1950- och 60-talen rapporterades få sexualbrott mot barn. I den psykiatriska litteraturen finns pedofili nästan inte nämnt fram till mitten av 1970-talet. Antalet kliniskt verk samma socialarbetare steg i USA från 25.000 år 1975 till 80.000 år 1990. Barnskyddsaktivisterna och den växande skaran barnexperter argumenterade att allt flera barn utsattes för övergrepp. Mellan 1976 och 1986 steg antalet årliga anmälda fall av övergrepp mot barn (child abuse and neglect) från 669.000 till mer än två miljoner, med en ytterligare ökning till 2.9 miljoner år 1993. Sextio procent av dessa bedömdes emellertid som ogrundade. Child Welfare League of America hade en helsidesannons i New York Times 1990 där de proklamerade att „sedan 1981 har övergrepp mot barn ökat med 80 procent, sexuella övergrepp mot barn med 277 procent.“

Under 1980-talet återupplivades sexpsykopattidens föreställningar, men denna gång dömdes personer som sexualbrottsförövare i stället för att klassificeras som sexuella psykopater. Förändringen kan avläsas i antalet placerade i fängelser. Under tidigt 1970-tal var det totala antalet intagna cirka 330.000 vartefter det ökade konstant och översteg 1.5 miljoner i mitten av 1990-talet.

Vad konstituerar en farlig seksualbrottsförövare? En 12-årig pojke i New Jersey på 1940-talet som erkände att han hade sexuellt smekt sin 8-årige styvbror då de badade tillsammans fick ett 3-årigt villkorligt straff och kontrollerades därefter som en seksualbrottsförövare under 15 år. Risken för stigmatisering är stor påpekar Jenkins, som framhåller att rädslan under vår tid, att stigmatiseras som någon som inte vill försvara barn, också fått många oönskade konsekvenser. Under de senaste dryga två decennierna har moraliska problem medikaliserats och institutionaliserats, det växande antalet hjälpare är överens om att deras insatser behövs och upprätthåller på olika sätt allmänhetens intresse för sina hjälpinsatser för de utsatta barnen. Detta utgör en förklaring, enligt Jenkins, till det konstanta genererandet av nya syndrom och diagnoser, från återväckta minnen och multipla personligheter till „sexualiserade barn.“ Åter: vi silar mygg och sväljer kameleer. Men skillnaden, menar Jenkins, är att nu har de cykliska förändringarna brutits. Övergriper barn har blivit accepterat som möjlig förklaringsmodell till alla sociala och personliga sjukdomar. Det har blivit en del av det bestående kulturella landskapet.

Jenkins bok sammanfattar på ett lärorikt sätt den västerländska världens sexualsyn och behandling av barn och sexualbrottslingar under 1900-talet. Den borde utgöra kurslitteratur för jurister, poliser, socialarbetare, psykologer och psykiatriker verksamma på 2000-talet.

Lena Hellblom Sjögren
fil dr, leg psykolog, Täby

Susan L. Miller (red.): Crime Control and Women. Feminist Implications of a Criminal Justice Policy. London: Sage Publications, 1998.

I de nordiske land har det ikke manglet interesse for utviklinga i amerikansk kriminalpolitikk. Noen retter blikket mot USA som et mulig eksempel til etterfølgelse. Andre ser med gru på det de oppfatter som framveksten av en vestlig form for gulag, som bl.a. Nils Christie har kalt det. En illustrasjon på disse to tilnærmingene fikk vi i Norge i mars 1999. Da dro justiskomiteen i det norske Storting på studietur til New York for å se nærmere på "zero tolerance"-modellen. Samtidig gjennomførte Amnesty en kampanje mot brudd på menneskerettighetene i amerikanske fengsler.

Den boka som her skal omtales, ser på konsekvensene av en skjerpet kriminalpolitikk fra en vinkel som ikke har vært særlig framme tidligere, nemlig hvilke virkninger den får for kvinner. Artiklene handler i hovedsak om amerikanske forhold, men inneholder også noen bidrag fra Storbritannia og Australia.

Den harde kriminalpolitiske linja har rammet kvinner både direkte og indirekte, mener forfatterne. De direkte virkningene handler om at også flere kvinner havner innenfor murene. Krigen mot narkotika er en krig mot svarte kvinner, skriver Stephanie R. Bush-Baskette. Antallet svarte kvinner som ble fengslet for narkotikalovbrudd i USA økte med 828 % mellom 1986 og 1991. Den tilsvarende økningen for svarte menn var 429 %, og for hvite kvinner 241 %. Svarte kvinner er enda sterkere overrepresentert i den kvinnelige, amerikanske fangebefolkningen enn svarte menn er i den mannlige. Den typiske kvinnelige fange i USA er svart, enslig mor, økonomisk marginalisert og sitter for narkotikalovbrudd.

Når flere mødre havner i fengsel, rammer det også barna. Zoann K. Snyder-Joy og Teresa A. Carlo peker i sin artikkel på at det rådende kriminal- og sosialpolitiske klimaet er

slik at en ikke mener fanger fortjener "privilegier" av typen familiebesøk. Slike holdninger rammer også fangenes barn, som blir kriminalpolitikken skjulte ofre.

Mona D. Danner oppsummerer noen av de indirekte konsekvensene i artikkelen "Three Strikes and It's Women Who are Out". Det første slaget består i at velferdstiltak blir bygget ned for å finansiere det stadig økende strafferettsapparatet. Kvinnefengslene blir for eksempel utbygd, mens krisesentre stagnerer eller blir nedbygd. På samme måte som lovbrytere og fanger blir kvinner som mottar sosialhjelp eller andre velferdsgoder demonisert som late, arbeidssky og umoralske. Ved å legge skylda på ofrene for den økende sosiale polariseringa av det amerikanske samfunnet, rettferdiggjøres sosiale nedskjæringer og omdisponering av midlene til kriminalitetskontroll. Når vi kjenner til den verdensomspennede tendensen til feminisering av fattigdommen, som ikke minst gjør seg gjeldende i USA, er det ikke vanskelig å forstå at kvinner og barn blir særlig rammet av krympende velferdsbudsjetter.

Det andre slaget består i følge Danner i at kvinner som arbeidstakere rammes av velferdsnedskjæringene, siden en stor andel av de ansatte i sosialvesenet er kvinner. Dette blir ikke kompensert ved de nye jobbene som tross alt skapes i kriminalitetskontrollbransjen. Den nye kriminalpolitikken har også bidratt til å endre oppfatningen av arbeid på dette området i retning av økt vekt på det straffende og det farlige. Dermed er jobbene på dette feltet blitt enda klarere "mannlig kjønn" enn tidligere.

Det tredje slaget består i at den økende takten i fengslinger av både kvinner og menn fører til at flere barn blir fratatt foreldre og flere mødre blir sittende alene igjen med ansvaret for barn. Som Claire M. Renzetti peker på i bokas avslutningskapittel: Det er en skrikende motsetning mellom retorikken om å "styrke familien" på den ene sida og den rådende kriminalpolitikken som bidrar til å rive familier i stykker på den andre.

En annen artikkel som også handler om hvordan kvinner rammes indirekte av skjerpete kriminalpolitiske tiltak, tar for seg inndragning av eiendom og inntekter som antas å stamme fra lovstridig virksomhet, for eksempel fra narkotikahandel. Forfatterene James Massey, Susan L. Miller og Anna Wilhelmi har gjennomgått 53 saker der kvinner, i all hovedsak koner, har krevd å få tilbake eiendom som myndighetene har beslaglagt på grunn av mannens lovbrudd. I slike saker må kvinnene bevise at de ikke er delaktige i mannens lovbrudd, at de ikke har kjent til dem eller har forsøkt å forhindre dem. Avgjørelsene viser at retten ofte har som premiss at kvinner er ansvarlige for sine menns gjerninger, og er medskyldige dersom de ikke lykkes i å kontrollere ektefellen. Kvinner kan altså risikere å miste hus og hjem (som de sjøl har bidratt til å bygge opp gjennom egne inntekter) fordi de ikke har vært i stand til å hindre mannen i for eksempel å selge narkotika. Domstolene har et bilde av hvordan kvinner *burde* opptre i slike forhold, som legges til grunn i sakene. Men domstolenes bilde av hvordan det *burde* være, kan skille seg svært fra det bildet kvinnene har av sine egne handlingsmuligheter, i ekteskap som ofte er preget av makt og dominans fra mannens side.

Merry Morash og Lily Rucker retter et kritisk blick mot ideen om såkalte "boot camps" som kriminalpolitisk tiltak. Modellen for disse leirene er hentet fra militæret, og forfatterne spør seg om "hvorfor en metode som er utviklet for å forberede mennesker på å gå i krig, og som et redskap til å håndtere lovlig vold, anses å ha potensiale til å avskrekke eller rehabilitere lovbrytere?" Og de kan saktens spørre. Trenger disse mennene virkelig å sosialiseres ytterligere inn i stereotype maskuline roller, eller har de kanskje bruk for noe helt annet, for eksempel trening i innlevelse, å bli kvitt forakt for svakhet osv.? En "hard" kriminalpolitikk bidrar neppe til å gjøre kvinner tryggere når den *bygger opp under*

den typen maskulinitet som kvinder har grunn til å frykte, heller enn å bidra til å utvikle *alternative* måter å være mann på.

Boka inneholder også flere andre artikler, som ikke er like tett knyttet til hovedtemaet. De har det til felles at de anlegger et feministisk perspektiv, og de er alle lesverdige. Boka anbefales. Ikke minst gir den mange innspill til hvilke problemstillinger som bør trekkes inn i debatten når justiskomiteer og andre kommer tilbake fra USA med forslag om hva vi bør prøve, også i de nordiske land.

Kjersti Ericsson

Universitetet i Oslo

Simon Holdaway & Paul Rock (eds.): Thinking About Criminology. UCL Press, London 1998, xii+207 s. ISBN: 1-85728-360-0 HB, 1-85728-361-9 PB.

Vi lever i en kultur af tilståelser, hævder Simon Holdaway (sociologiprofessor ved Sheffield Universitet) og Paul Rock (professor i sociale institutioner ved London School of Economics), som har redigeret denne bog. De peger bl.a. på, at valgkampen i England i 1997 fokuserede meget på kandidaternes privatliv. De har fået en række "akademiske" kriminologer til at skrive om sammenhængen mellem deres personlige livserfaringer og deres intellektuelle interesser og frembringelser. Bogen består af otte sådanne selvbiografier, skrevet af seks mænd og to kvinder, de fleste med base i England. Nils Christie er en af undtagelserne.

Det er redaktørernes hensigt at lade disse intellektuelle selvbiografier belyse kriminologien som en disciplin, hvor empiri siges at være kernen, og hvor store teorier siges ikke at overleve i det lange løb: "The fact that criminology is an ineluctably empirical discipline serves as a constant check and brake on its propensity to theorize", hedder det (s. 5).

I det indledende kapitel gennemgår Holdaway og Rock udviklingen i den kriminologiske forskning i England i 1970'erne og 1980'erne. De viser, hvordan opbygning af teorier forsvandt til fordel for empirisk vidensindsamling, bl.a. med de store offer-surveys, der vendte op og ned på mange forestillinger om, hvad kriminalitet var/er, og hvem den gik/går ud over. De hævder følgende: "Theorizing persists, but it has become subterranean in the work of the many criminologists who are simply too pressed, too preoccupied with the empirical, too dependant on funding agencies uninterested in speculation, or too jaded to conduct their theorizing publicly and as a main pursuit" (s. 10). Bogen er tænkt som et forsøg på at opdage noget om "the hidden life and variety of that subterranean criminological theory" (s. 11). De otte kriminologers selvbiografier får dem til at drage en hovedkonklusion: "...there may often be only a slight existential gap between the seemingly impersonal domain of research and the personal domain of the researcher" (s. 13) og "...personal values and beliefs have an important role in the type of theorizing we reflect upon and mould within our research" (s. 177).

Der er for så vidt ikke noget nyt i denne konstatering. Det interessante ved bogen er da også snarere de enkelte kriminologers beskrivelse af, hvordan det personlige har indflydelse på det professionelle - og omvendt, må man antage, men det aspekt mangler vi desværre stort set. Særligt spændende er to bidrag fra personer med en mere "broget" baggrund end gennemsnittet. Det gælder Clifford Shearing (direktør for the Centre of Criminology, University of Toronto), der er født ind i en velhavende hvid familie i Sydafrika under Apartheid, og hvis første job var som landbrugsmedhjælper hos en hvid far-

mer, hvorfra han hurtigt blev smidt ud, fordi han begyndte at interessere sig for de sorte arbejders elendige forhold. Hans beskrivelse af, hvordan hans senere politiforskning hænger sammen hermed, er meget illustrerende. En anden er Robert Reiner (professor i kriminologi ved den juridiske afdeling af London School of Economics), der er født i Ungarn af ortodokse jødiske forældre, som overlevede Holocaust og emigrerede til England efter anden verdenskrig. Også han har beskæftiget sig mest med politiforskning, og hans beretning om, hvordan det kom dertil, er både vittig og indsigtfuld.

Et tredje bidrag, som bør nævnes, er af Nils Christie (som næppe behøver nærmere introduktion i en skandinavisk sammenhæng). Redaktørerne udtaler, at det kan læses som "a rather utopian piece of writing" (s. 180). Det handler bl. a. om, at hans søgen efter "the deviant monster" er mislykkedes - bortset fra engang ved et møde i "the American Society of Criminology", hvor der var en session om "Monsters in Crime", og hvor en vis Mr. Christie, berømt massemander fra fortiden, blev omtalt. Nils Christies bidrag til bogen er ikke særlig selvbiografisk på det personlige område. Det kunne ellers have været interessant at høre, hvad der satte ham på sporet i sin tid. Det handler derimod en del om risikoen for i et lille land som Norge at komme for tæt på magtens udøvere, når man som kriminolog prøver at påvirke dem til en "fornuftig" kriminalpolitik. Eller som han udtrykker det: "The criminology I like is one carried out from an impossible position in the middle of a triangle between government, human misery and academic demands". Redaktørernes bemærkning om utopi hænger måske sammen med følgende slutord: "One of the challenges for criminology is to analyse the social conditions giving unwanted acts their particular meaning. In this activity, criminology might be able to give advice on how to find, preserve and nurture those social conditions which work against recent trends of seeing so many unwanted acts as crime in need of penal action. Instead we could open the way for alternative forms of perception and alternative ways of control. Doing this, criminology might come to play an important role in the defence of civil society" (s. 130).

De øvrige fem selvbiografier er skrevet af David Downs (London School of Economics), Frances Heidensohn (Goldsmiths' College University of London), Richard Jenkins (Sheffield University), Ken Pease (Huddersfield University) og Elizabeth A. Stanko (Brunel University).

Alt i alt en bog med et interessant perspektiv på kriminologien, omend ikke alle bidrag lever helt op til redaktørernes intentioner.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

Britta Kyvsgaard: Kriminalforsorg i frihed - mellom omsorg, hjelp og kontrol. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen 1998. 222 s. ISBN 87-90290-05-4.

Kriminalvård i frihet är svårt att uppfatta. Det går inte att se och det går inte att ta på. Britta Kyvsgaard har ändå gjort det möjligt för oss att få en inblick i kriminalvård i frihet genom sin grundliga undersökning av den danska kriminalforsorgen i frihet (fortsättningsvis kallad KIF). Vid några dagars besök på varje KIF i Danmark har intervjuer gjorts med både medarbetare och klienter. Enkäter har samlats in från medarbetare i KIF och från klienter om deras förväntningar och syn på KIF i två omgångar: i samband med övervakningsperiodens början och dess slut. Det är ett gediget material som ligger till grund för Kyvsgaards bok.

Undersökningen har utförts på uppdrag av Kriminalforsorgen under perioden 1996 - 1998. Den presenteras i två delar efter en inledning med beskrivning av undersökningen och frivården. Den första delen behandlar klienternas syn och den andra delen medarbetarnas syn på KIF. I ett avslutande kapitel lämnas förslag på utveckling av arbetet utifrån de resultat som framkommit. I presentationen varvas resultatredovisning från enkäter med citat ur intervjuer vilket sammantaget ger en god belysning av KIF.

Grunderna i KIF vilar på begreppen stöd och kontroll. Kontrollen gör sig synlig i början av kontakten när ramarna för övervakningen presenteras, men går sedan över till att vara diffus. Kontrollen kommer därefter framför allt till uttryck i de särskilda föreskrifter (saervilkår) vissa klienter tilldelas. Men även för de klienter som inte har några särskilda föreskrifter finns kontrollen närvarande. Skillnaden är att dessa klienter inte alltid märker av kontrollen, den kommer till uttryck först när gränserna överträds. Så sker det t.ex när klienterna uteblir från möten och inte sköter sin kontakt med KIFs medarbetare. Stödet är det som i högre grad uppfattas av de inblandade. Det beskrivs som såväl hjälp med akuta, konkreta, sociala och personliga problem som bearbetning av mera djupgående problematik.

Medarbetarna i KIF består till två tredjedelar av kvinnor. Endast 20% av dem är under 40 år och genomsnittstiden de har arbetat i Kriminalforsorgen är mer än 12 år. De är genomgående nöjda med sitt arbete, framför allt för att de själv kan styra över arbetet och att det finns goda möjligheter till klientkontakter. När de talar om stödinsatser är männen mer benägna att tala i termer av konkret hjälp, medan kvinnorna betonar omsorgen om klienterna. Klienterna består framför allt av män (91%) och de är betydligt yngre än medarbetarna i KIF. Bara 8% av klienterna är över 40 år. Ungefär två tredjedelar av dem har tidigare varit i kontakt med KIF. För att få övervakning (tillsyn) istället för fängelse måste de själva acceptera villkoren, en situation som Kyvsgaard beskriver som "man säger ja med armen vredet om på ryggen". Trots det beskriver klienterna sina förväntningar på stöd från KIF som höga. Tre fjärdedelar av dem är också nöjda vid övervakningens slut. De betonar faktorer som att det har funnits någon som har lyssnat på dem och som har intresserat sig för dem. Men de tar också upp att de har fått konkret hjälp, bland annat i att komma ifrån kriminaliteten.

Under övervakningstiden anser sig både klienter och medarbetare ha goda möjligheter att påverka vad som sker. Merparten av klienterna anser sig ha ett gott förhållande till den medarbetare de har kontakt med. Klienterna och medarbetarna träffas dels på KIFs kontor, dels i klienternas hem. Dessa personliga möten sker vanligtvis minst 1-3 gånger per månad och varar i genomsnitt en halv timme. Medarbetarna beskriver att de i sitt arbete utgår från klienternas situation och i viss mån teorier, men mycket få talar om att de använder speciella metoder i arbetet. De beskriver en upplevelse av att fritt kunna välja metoder, men ändå är det bara en marginell variation som framkommer i olika arbetssätt. Det är framför allt klienterna med inte allt för komplicerad problematik som prioriteras och det är med denna grupp man menar att man lyckas. De problem medarbetarna ser i sitt arbete är kopplade till klienters tunga sociala problematik, medarbetarnas arbetsförhållanden och relationen till samarbetspartners.

Kyvsgaard betonar KIF som socialt arbete framför dess roll som straff. Hon lyfter fram att KIF präglas mer av mänskliga och sociala element än av straffande. Men som en samhällelig institution med socialt arbete som verksamhet är KIF annorlunda i det att de inte har egna materiella resurser för klienterna. Medarbetarna i KIF kan inte ge klienterna pengar, bostad eller arbete. För att medverka till att lösa sådana problem måste samarbete

med bland annat socialförvaltningarna ske. Dessa områden är så centrala i beskrivningarna att Kyvsgaard ägnar två av de fjorton kapitlen åt det sociala arbetet och samarbetet med den kommunala socialförvaltningen.

De allra flesta klienterna i KIF har kontakt även med socialförvaltningarna. Därför är det dessa förvaltningar som KIF mest samarbetar med. Samarbetet sker i huvudsak per telefon eftersom framför allt socialförvaltningarnas medarbetare har svårt att få tid till personliga möten. Relationen mellan KIF och socialförvaltningen är komplicerad. Å ena sidan är medarbetarna i KIF kollegor till medarbetarna i socialförvaltningen genom att de i de flesta fall har samma utbildning. Å andra sidan agerar KIFs medarbetare ofta advokater åt klienterna i kontakten med socialförvaltningen. Genom att socialförvaltningen i högre grad ser till den rättsliga grunden för ett eventuellt bistånd och KIF mer ser till rimligheten i ett bistånd gör de olika bedömningar. Kyvsgaard lyfter här fram att KIFs klienter är en marginaliserad grupp inom socialförvaltningens område. De har de svåraste sociala problemen och hamnar därför utanför kärngrupperna inom socialförvaltningen. Det ger KIFs medarbetare möjlighet att utveckla ett speciellt socialt arbete parallellt med socialförvaltningarna. Genom att påta sig delar av socialförvaltningarnas arbete med de socialt mest utsatta får medarbetarna i KIF en möjlighet att undvika att arbetet i KIF reduceras till ren kontroll. Det ser Kyvsgaard som att KIF har karaktären av en "specialforsorg".

KIFs roll som "specialforsorg" baseras på att man dels har både tid och expertis för att kunna hjälpa de svenska krävande klienterna, dels att man inte blockeras i kontakten med klienten pga ekonomiska frågor kring klienternas försörjning. Denna roll som specialforsorg betonas av Kyvsgaard och hon menar att det är just den som gör KIF nödvändig.

I bokens avslutande kapitel lämnar Kyvsgaard förslag på förändringar av KIF vilket jag inte närmre går in på här. Det är svårt att i en bokanmälan delge alla de intressanta aspekter som presenteras i Kyvsgaards bok. Boken ger en mycket grundlig genomgång och presentation av kriminalvård i frihet, som dessutom i de flesta delar är fullt översättningsbar till svenska förhållanden. Det är en bok som har förutsättningar att bli en utgångspunkt för fortsatt forskning inom detta, för många, okända område som numera intar en central roll i västvärldens rättssystem.

Kerstin Svensson

Lunds Universitet, Socialhögskolan

Helén Örnemark Hansen: Penningtvätt - Ett urvattnat begrepp? Norstedts Juridik AB 1998, ISBN 91-39-20180-5. 96 s.

Bogen behandlar spørgsmålet om "penningtvätt" (hvidvask/money laundering) primært set i relation til svensk lovgivning (dels brottsbalkens hæleribestemmelse og den foreslåede bestemmelse om penninghæleri og dels lag om åtgærder mot penningtvätt, der vedrører pengeinstitutternes pligt til at underrette Finanspolisen ved mistanke om hvidvask). Det svenske lovforslag, der omtales i bogen, er nu vedtaget.

Formålet med bogen er at sammenholde penningtvætkriminalisering med grundlæggende retsbeskyttelsesaspekter. Bogen er et teoretisk debatindlæg om lovgivning, og den indeholder på flere områder en udmærket kort gennemgang af de traditionelle teoretiske strafferetlige og kriminologiske begreber, teorier og definitioner, der indgår i overvejel-

serne ved lovændringer. Derimod mangler der en klar angivelse af, hvorfor den svenske penningtvättlag, der ikke indeholder straffebestemmelser, indgår så meget i overvejelserne. Den nye svenske bestemmelse om penninghæleri synes at være mere central i relation til strafferetlige overvejelser. Bestemmelsen omfatter både dispositioner over udbytte fra stabfare forhold og dispositioner, der er egnede til at skjule, at en anden har beriget sig ved strafbare forhold.

I bogen behandles bl.a. spørgsmålet om, hvorvidt lovgivning mod hvidvask kan forhindre den økonomiske og den organiserede kriminalitet. Forfatteren spørger, om det er muligt at lovgive mod penningtvätt, før man har defineret begrebet, og om man ikke først må beregne omfanget af det, man vil lovgive imod, og undersøge de metoder, der anvendes til penningtvätt. Det konkluderes, at reglerne om penningtvätt ikke tilfredsstillende opfylder de krav, der opstilles i kriminologisk forskning til effektive strafferetlige midler (klare, entydige og kendte straffebud, rimelig sanktionsrisiko, reaktionerne virke afskrækkende). Forfatteren finder, at præcisering af straffebestemmelsen, sanktions-sandsynligheden og sanktionsstrengheden vil kunne øges ved yderligere forskning på området.

Det afsluttende afsnit har overskriften: Kan och skall de "heliga" principerna upprätthållas? Afsnittet indeholder en gennemgang af, hvad der ligger i legalitetsprincippet. Det kritiseres i forbindelse hermed, at den (nu nye, dengang foreslåede) svenske lovgivning anvender begreberne "brott eller brottslig verksamhet". Forfatteren kommer ikke med et alternativt forslag til en regulering og konkluderer, at det er tvivlsomt, om man kan komme længere end til at angive de nu opstillede kendetegn.

Ulla Hög

Statsadvokaten for særlig økonomisk kriminalitet

Robert Tillman: Broken Promises - Fraud by Small Business Health Insurers. Boston: Northeastern University Press, 1998. 208 sider. ISBN 1-55553-375-2.

Boken undersöker den typ av försäkringsbedrägeri som sker mot konsumenter och försäkringstagare, genom eller av försäkringsbolag. Undersökningen föranleds av den våg av sådana försäkringsbedrägerier som plågat USA sedan slutet av 1970-talet, samt av det faktum att debatten om försäkringsbedrägerier i hög grad fokuserats på fall där enskilda försäkringstagare bedragit försäkringsgivare genom att falskeligen uppge att försäkringsfall inträffat. Framställningen innehåller dels en analys av strukturella förändringar (avregleringar) av den amerikanska sjukvårdsförsäkringsmarknaden, dels en exemplifiering av bedrägerierna genom referat av konkreta fall, offer och gärningsmän. Utgångspunkten är, att den del av försäkringsmarknaden i USA som omfattar sjukförsäkringar för anställda i små företag, på senare år antagit formen av en kriminogen bransch vars system och struktur i sig själv möjliggör och uppmuntrar till bedrägeri och missbruk (s. 6). Robert Tillman karakteriserar försäkringsbranschen som ett idealiskt verktyg för ekonomisk brottslighet på grund av att den produkt som säljes, försäkringar, i grund och botten endast består av *löften om att betala ersättning för vissa framtida händelser*. Långa tider kan passera mellan det att kunden börjar betala för framtida tjänster och det tillfälle då motprestationen aktualiseras. Detta ger samvetslösa aktörer gott om tid att avvika med kundernas inbetalda premier.

Några teoretiska utgångspunkter bildar bakgrund till framställningen och i introduktionskapitlet diskuterar författaren dessa. Inledningsvis tar Tillman upp "the social

construction of insurance fraud" (s. 9). Med hänvisning till bland annat Joseph Glusfield och begreppet "culture of public problems" diskuteras sociologiska förklaringar av hur en viss typ av brottslighet placeras på politikernas och lagstiftarnas agenda. Problemformuleringarna påverkas av vilka brott som skildras i media samt vad olika intressegrupper har att vinna på att problemen formuleras på ett visst sätt. Debatten i USA har enligt Tillman varit fokuserad på försäkringsbedrägerier som begåtts av försäkringstagare snarare än bedrägerier som begåtts av försäkringsbranschens egna aktörer och företagsägare. Vidare återges några teoretiska tankegångar om "The origins of criminogenic industries" (s. 12 -16). Ett flertal undersökningar av vilka branscher som är särskilt drabbade av lagöverträdelse citeras och slutsatsen är att monopol- eller oligopol-situationer har en tendens att hysa en mängd lagöverträdelse. Hur dessa situationer uppstår och fungerar illustreras av den modell som lanserats av Martin och Carolyn Needleman. Deras modell innehåller en tudelning av kriminogena branscher. Den första, "crime-coercive systems", karakteriseras av att organisationen i vinningsssyfte tvingar de anställda att begå brott. Den andra, "crime-facilitative systems", kännetecknas av att "criminal activity is an unwelcome but unavoidable cost of doing business" (s. 13), brottsligheten är alltså i detta andra fall en slags biprodukt av verksamheten. Vidare betonas den betydelse lagstiftningen har för skapandet av brottsfrämjande strukturer. Nya lagar på ett område betraktas således som en ny kostnad för marknaden, en kostnad som marknaden följaktligen reagerar på för att minska. Avregleringar påstås dock också påverka ekonomin i brottsfrämjande riktning (som exempel anges 80-talets avreglering av finansmarknaden).

När sålunda lagstiftning och utveckling av marknaden i en viss bransch samverkar på ett sådant sätt som författaren menar var fallet med den amerikanska sjukförsäkringsmarknaden, skapas kriminogena marknadssegment. När de stora lagliga försäkringsbolagen lämnade marknaden uppstod en stor efterfrågan på sjukvårdsförsäkringar. ERISA innebar en avreglering av marknaden för gruppförsäkringar för anställda i små företag. Et voilà, en illegal marknad för sjukvårdsförsäkringar.

Brottslighetens orsaker härleds alltså ur vad som måste kallas strukturella brister eller systemfel i ekonomin.

Författaren menar att den stora mängd bedrägerier som inträffat i denna bransch har sitt ursprung framförallt i två genomgripande strukturförändringar som påverkat tillgängligheten av sjukvårdsförsäkringar i USA. Den första strukturella förändringen anges vara det förhållande, att många stora försäkringsbolag helt enkelt lämnat marknaden under de senaste 30 åren. En av anledningarna till detta uppges vara att företag med många anställda fann det lönsammare att skapa egna interna försäkringssystem. Detta medförde att anställda i mindre företag, på grund av lägre riskspridning och dåliga vinstmöjligheter, också lämnades i sticket av de stora försäkringsbolagen. Den andra förändringen följde av en ny federal lagstiftning 1974 (ERISA, the Employee Retirement Income Security Act) vars syfte var att främja det som kallades "employee welfare benefit plans". Två typer av sådana system angavs i lagen, "single employe self-insurance plans" och "multiple employer trusts (METS)". Lagen innehöll en betydelsefull bestämmelse som innebar att "neither an employee benefit plan, nor any trust established under such a plan shall be deemed to be engaged in the business of insurance for the purpose of any state insurance laws" (s. 35). Detta betydde att aktörer som satte upp och sålde dylika *employee welfare benefit plans* kunde hävda att de inte behövde inrätta sig efter delstaternas regleringar och kvalifikationskrav som gällde för konventionella försäkringsbolag. Tillsammans innebar

dessas två förändringar att en situation uppkom där efterfrågan på sjukvårdsförsäkringar var mycket hög bland arbetstagare i mindre företag samtidigt som tillgången på legitima sådana försäkringar minskade.

Bokens första två kapitel beskriver dels den kris i sjukvårdspolitiken som bildar bakgrund för den här formen av ekonomisk brottslighet, dels de senare lagstiftningsförsök som gjordes för att komma till rätta med problemen.

Vissa förändringar hade, enligt Tillman, särskild betydelse för omvandlingen av sjukförsäkringsbranschen under de senaste årtiondena. Den första var tendensen att stora företag skapade sina egna interna försäkringssystem för sina anställda, istället för att som tidigare köpa gruppförsäkringar av externa försäkringsgivare. Dessa internfinansierade försäkringssystem betraktades som "*employee welfare benefit plans*" i linje med ERISA. Genom dessa interna försäkringar kunde företagen minska sina kostnader dels genom att de inte längre bekostade en extern försäkringsgivares vinstmarginal, dels genom att undvika sådana kostnader som följde av de formella krav som gällde för konventionella försäkringsgivare. Stora företag som drogs med stigande kostnader för sjukvårdsförsäkringar för sina anställda insåg snabbt fördelarna och sade upp sina externa gruppförsäkringar. 1987 hade cirka 65% av företagen med minst 1000 anställda gjort denna förändring. Till skillnad från dessa större företag hade mindre företag, på grund av grundläggande kostnads- och riskspridningsmekanismer knutna till deras storlek, mycket sämre förutsättningar att göra motsvarande förändring. Små företag och deras anställda var därför lätta offer för bedrägerier av verksamheter och personer som utgav sig för att administrera och finansiera METS (multiple employer trusts).

Till detta knyts också det faktum att försäkringsbolagens praxis vid tecknandet av försäkringar blev allt restriktivare. Historiskt placerade försäkringsbolagen sina försäkringstagare i olika kategorier baserat på till exempel geografisk hemvist och vilken typ av arbetsgivare det rörde sig om. Försäkringspremiernas storlek baserades i sin tur på dessa kategorier, och var fasta inom en och samma kategori. Denna praxis utgick ifrån att yngre och friskare individer inom respektive kategori uppvägte det större antalet försäkringsfall bland de äldre eller mer sjuka försäkringstagarna. Redan under 1940-talet började vissa privata försäkringsbolag att förändra sina strategier. Premierna sänktes för grupper som erfarenhetsmässigt var yngre, friskare och anställda i yrken med låga risker. På motsvarande sätt höjdes premierna för grupper med individer som i genomsnitt var äldre, sjukare eller löpte större risker i sitt yrke. På grund av de konkurrensfördelar denna praxis innebar tvingades alltför försäkringsgivare följa efter och idag är det mer regel än undantag att försäkringarna säljs och premierna sätts med utgångspunkt i dylika faktorer.

I början 1980-talet var situationen den att de flesta stora företagen hade någon form av egna, interna försäkringssystem. De stora försäkringsbolagen lämnade följaktligen marknaden. De få sjukvårdsförsäkringar som fortfarande fanns att köpa var inte tillgängliga för enskilda individer eller för små grupper av anställda. Yrkeskategorier och personer med stor risk för försäkringsfall vägrades också helt att överhuvudtaget teckna sjukvårdsförsäkringar hos flertalet försäkringsbolag, något som försäkringsbolagen inte gärna medger öppet men som undersökningar har påvisat. Motsvarande svårigheter att alls erhålla sjukvårdsförsäkring uppstod för personer med preexisterande åkommor. Detta sätt att plocka russin ur kakan kompletterades dessutom med försäkringsvillkor innebärande att försäkringen ges för en kort tidsperiod utan garantier till förlängning, eller på villkor att vissa personer utesluts ur gruppförsäkringen eller att premierna stiger kraftigt.

De följande tre kapitlen innehåller utförliga autentiska exempel på olika typer av

bedrägerier i försäkringsbranschen, med beskrivningar av både offer och gärningsmän. Formerna för organisation och mellanstatliga förflyttningar som gärningsmännen utnyttjat analyseras. De händelser som refereras utgör en god och ganska skrämmande illustration av det fysiska lidande i form av uteblivna operationer, invaliditet och dödsfall som blivit följderna av ett hänsynslöst utnyttjande av systemet. Några porträtt skissas av de personer som genom att utge sig för att driva legitima *employee welfare benefit plans*, kunnat kassera in hundratusentals dollar i premier för att sedan lämna delstaten utan att betala ut någon ersättning vid inträffade försäkringsfall. Trots att verksamheten inte varit legitim i någon mening har den rättsliga processen fördröjts genom att bolagen och dess företrädare hävdade att de drevit verksamhet enligt ERISA och därför varit undantagna delstatlig lagstiftning.

Det sjätte kapitlet innehåller en analys av det politiska spel som utgör bakgrund till den kris som uppstått, ett spel som också omfattar olika intressegruppers lobbyverksamhet. I det avslutande kapitlet återknyts dels till den strukturella synsättet på denna form av ekonomisk brottslighet, dels görs en utveckling omkring begreppen "white collar crime" och "organized crime" och relationen dem emellan. Författaren påpekar att viss kriminologisk forskning på senare år har ifrågasatt tidigare definitioner av dessa begrepp. De kriminologer som anges representera denna nya syn är Kitty Calavita och Henry Pontell. De menar att individer som agerar inom ramen för ett företag (corporation) tillika är delaktiga i organiserad brottslighet under följande förutsättningar, "(1) The purpose of the corporation or company is primarily to provide a vehicle for the production of illegal activity for personal gain and (2) the crimes are premeditated, *organized*¹, continuous, and facilitated by the participation of public officials" (s. 191).

Vidare diskuteras i avslutningen huruvida denna typen av brottslighet är att betrakta som våldsbrott eller inte. Författaren hänvisar till Barbara Chasin och menar att det finns en skillnad mellan *interpersonal violence* och *structural violence*. Det strukturella våldet är till sin natur sådant att offret ofta inte känner till gärningsmännen som orsakat deras fysiska lidande. Medias och politikernas fokusering på gatuvåld har en tendens att dölja det fysiska lidande som till exempel försäkringstagare drabbas av när deras sjukvårdsförsäkring visar sig vara ett bedrägeri. Till sist problematiserar Tillman det amerikanska systemet med privat finansierad sjukvård i generella termer. Det är ju också detta förhållande som utgör en grundläggande förutsättning för den typ av brottslighet som undersöks i boken.

Sverker Jönsson
Lunds universitet

¹ Det framgår inte vad upphovsmännen menar med termen *organized* i denna betydelse. Åtminstone vid första anblicken tycks det hela likna en cirkeldefinition.

Rosoff, Stephen M. Henry N. Pontell og Robert Tillman: *Profit Without Honor. White-Collar Crime and the Looting of America*. Prentice Hall, Upper Saddle River, 1998.

Profit Without Honor, heretter PWH, er nok en innføringsbok i økonomisk kriminalitet. Ut fra den brede flora som eksisterer av denne type innføringsbøker så må det eksistere et stort marked for slikt i USA. PWH skiller seg ikke så mye fra lignende bøker. Den er oversiktlig, krydret med case-studies som gir fremstillingen kjøtt og blod og gir en lett tilgjengelig fremstilling av temaet økonomisk kriminalitet. Boken er underholdende og den har mange "artige" eksempler fra den amerikanske virkelighet. Det er tydelig at PWH er skrevet for ferske studenter uten større forhåndskunnskaper.

Det særegne ved boken som gjorde at den fanget min interesse er at mye av dens fokus er på finansiell kriminalitet. Det er egne kapitler som omhandler finansiell kriminalitet hvor blant annet Savings & Loans krisen og forsikringssvindler behandles; innsidehandel og data kriminalitet tas også opp som egne tema. Det gir en grei innføring i disse områdene uten at det tilføyes stort nytt for lesere som kjenner feltet.

PWH har også klare svakheter. Den kanskje viktigste er kildebruken som det bør stilles et stort spørsmålsteget ved. Det har skjedd en utvikling, særlig innen amerikansk kriminologi, når det gjelder kildebruken ved studier av økonomisk kriminalitet som er urovekkende. Fremstillinger av økonomisk kriminalitet, hele bøker, bygger ofte primært på mediadekning av dommer og saksforhold. Disse gjengis ofte i lange utdrag som "fakta" og særlig de lett underholdende delene benyttes som "krydder". Dette gjør at mange av bøkene preges av medias språk og fremstillingsform, det blir "sexy western" kriminologi. En annen side av saken er at media, som kjent, ofte misforstår, overdriver eller bevisst vinkler stoffet for å få mest mulig "saft" ut av det. Mediadekning er etter undertegnedes oppfatning kilder som må håndteres med stor varsomhet, særlig når det gjelder fremstillingen av økonomisk kriminalitet. Dette henger sammen med at saksforholdene ofte er komplekse både juridisk og faktamessig. PWH søker å underholde sine lesere med gode historier, men svært ofte må en stille seg kritisk til fremstillingenes sannhetsgehalt.

PWH er også monoman i sin understreking av hvor viktig og alvorlig økonomisk kriminalitet er. Her sparker etter min mening forfatterne inn åpne dører. Holdningene til økonomisk kriminalitet er vel ikke så bagateliserende som de hevder? Det må stilles spørsmål ved om det bilde boken gir av folks holdninger på feltet er riktig.

På bokens omslag er det trykket opp svært rosende omtaler av PWH. Anmelderen kan dessverre ikke støtte opp under denne positive PR. Jeg hadde faktisk forventet meg en mer akademisk skikkelig fremstilling av problemstillingene omkring økonomisk kriminalitet av forfattere med meritter som eksempelvis Pontell har. At boken er beregnet på et marked som innføringsbok for amerikanske universitetsstudenter, som ønsker å underholdes og kanskje ikke er så vant med å lese bøker, gjør ikke saken bedre etter min mening. Bokens kvaliteter, for det har den, forsvinner dessverre i lettvinde fremstillinger og manglende kritisk distanse til stoffet.

Paul Larsson

Universitetet i Oslo

Jan Erik Backhaus: *Volksrichterkarrieren in der DDR* (Rechtshistorische Reihe Bd. 188). Forlag Peter Lang, Frankfurt am Main 1999. ISBN 3-631-33872-4. 209 pp.

Den utvivlsomt kendteste jurist i DDR's korte historie, den berygtede Hilde Benjamin,

statsadvokat, vicepræsident i Oberstes Gericht, justitsminister under repressionen efter 17. juni 1953-opstanden, hylkede igen og igen som et forbillede for andre dommere, som "die leitenden Kader der neuen, demokratischen und sozialistischen Justiz", de såkaldte *Volksrichter*; udstuderede, som i de første omtrent tyve år efter 1945 på grundlag af en kort og nødtørftig uddannelse toges i brug i den sovjetiske zone i Tyskland/DDR til erstatning for nazistiske dommere, dvs. næsten alle, da selv det blotte nominelle medlemskab af det nazistiske parti medførte udrensning i den sovjetiske besættelseszone. Disse dommere var i høj grad et udhængsskilt for régimet, som yndede at fremstille dem som en ny juridisk elite. Det er et oplagt spørgsmål for en retshistorisk og sociologisk undersøgelse, om virkeligheden stemmer med denne officielle opfattelse.

Med mæje og besvær har forfatteren i det tidligere DDR's åbenbart rodede arkiver fundet chartèques for 754 Volksrichter-karrierer af ca. 1.300 mulige, et rigtig godt resultat efter de betydelige praktiske vanskeligheder, og skrevet denne spændende bog. Man kunne have ønsket sig den længere, men den indeholder en mængde stof og et mylder af skarpt sete personer, øjeblikk-billeder snarere end livsskæbner.

Øjeblikkets mand i 1945 var en i det givne milieu så fremmed fugl som den gamle politiker Eugen Schiffer, født 1860, altså før Bismarcks magtovertagelse, nationalliberal inden 1918, derefter i det Demokratiske (venstreliberale) Parti og to gange justitsminister omkring 1920. Hans kongstanke, som han fremstillede den i *Deutsche Justiz* i 1928, var en fornyelse af retsvæsenet, bl.a. gennem en udvidelse af dommerrekrutteringsgrundlaget ved inddragelse af jurister uden for den snævre karriere, *Referendare*, offentligt ansatte, universitetslærde etc. - det er som at høre de mere vidtgående forslag fra den danske domstolsbetænkning. Han lod sig overtale af Walter Ulbricht til at blive chef for den nye centrale justitsforvaltning, vel for at virkeliggøre sine idéer, der dog ikke var nær vidtgående nok for kommunisterne, fra 1946 det Socialistiske Enhedsparti SED, som ønskede udnævnelse af unge mennesker, helst fra arbejderklassen, uden forudgående eksamen, men nu på grundlag af et studium på 6 måneder, hvoraf 2 måneder grunduddannelse og 4 måneder specialiseret uddannelse i enten strafferet eller civilret. Gradvis tiltog SED sig magten, og 1948 gav Schiffer op. Som en ironisk kommentar udkom hans store værk 1949 i 2. udgave, og 1951, tre år før sin død i 1954, skrev han sin selvbiografi *Ein Leben für den Liberalismus*. Naiv måske, men også en stor idealist.

De nye dommere fik mulighed for advancement til de allerhøjeste embeder, men holdtes i kort snor. De udnævntes kun for 3 år ad gangen - senere valgtes de af, hvad der svarer til amtsrådene, også for få år - og kunne afskediges forholdsvis let, og de kontrolleredes både af justitsmyndighederne og partiet. Udfaldet var kolossalt, særlig efter 17. juni-opstanden, og flere gange måtte iværksættes en *Sonderlehrgang*, nødlæreplan for en kort uddannelse, for at få 100-200 nye dommere på én gang, i øvrigt med pauvert resultat. Der afskedigedes over en bred front, for notorisk uduelighed, i hvilken forbindelse forf. tørt konstaterer, at det i et tilfælde varede ti år, inden dette opdagedes, for brud på decorum officielle - samfundsmoralen var småborgerligt snævre, og deltagelse i drikkelag eller ægteskabsbrud så man strengt på - men også af politiske grunde, ja for strafbare forhold som bestikkelse med asparges, gelé og pølse (i 1947, dommeren flygtede til Vesten) eller tyveri af kaffebløde og cognac (i 1972) og en hyppigt citeret grund, republikflugt. En mandlig dommer måtte underkaste sig ydmygende kritik for ikke at have hindret sin hustru i at lade deres datter døbe, og en modig kvindelig dommer afskedigedes, da hun begrundede sin manglende deltagelse i *Stalinspende*, dvs. den offentlige gave til Stalins 70 årsdag, med, at der ikke var mulighed for venskab, da hun var kristen og Stalin marxist.

Régimet har noget naivt troet, at oprindelse i de jævreste lag garanterede følgagtighed imod staten.

Partiets herredømme over også enkelte sager sås overalt. Inden en større politisk sag, RIAS-processen, forelagde en højtstående partifunktionær ved navn Sorgenicht [!] forslag til strafpåstande for Walter Ulbricht, der tiltrådte alle undtagen ét, som han ændrede fra "livsvarigt tugthus" til "dødsstraf" - og det blev resultatet. Ilddåben for de ny dommere har været de uhyggelige Waldheim-processer i 1950, hvor ca. 3.390 personer nærmest ved standret idømtes fra 15 års fængsel til dødsstraf for forbrydelser i årene 1933-45. Men intet var for småt: I den berømteste sag i DDR's historie "Hundemordet i Mühlhausen" blev en vagtmand idømt frihedsstraf og skadeserstatning for dyrplageri efter at have dræbt en omstrefjende hund på brutal måde. Men tiltalte var "Altkommunist", søgte og fik hjælp i partiet. Rigsadvokaten påstod dommen ophævet, og Højesteret frifandt i 1954 tiltalte med hårde ord over for underinstanserne for at have miskendt sagens politiske baggrund og statens fjenders anvendelse af alle midler for at standse samfundsudviklingen. Den arme dommer i første instans anholdtes og afskedigedes for at have tilsidesat "das Gebot der objektiven Wahrheitsfindung", og hans hustru, som ligeledes var dommer, mistede også sit embede som en udløber af sagen. Intet under, at det stadig var nødvendigt at nyuddanne hele hekatomber af dommere, som udskiftningen var.

Forf. konkluderer, at *die Volksrichter* manglede både den politiske bevidsthed og de personlige og faglige forudsætninger for at give et varigt bidrag til en socialistisk retspleje, og at de ikke udgjorde en ny juridisk intelligens, endsiqe en ny juridisk elite. Anmelderen vil snarere siqe, at skylden for misèren ikke ligger hos dommerne, men hos régimet og de øverste justitsmyndigheder. Når man behandler prospektive og aktuelle dommere, som det beskrives i denne bog, bliver de derefter. Man fik de dommere, man lagde op til og havde fortjent.

Peter Garde

Hillerød kriminalret

Peter Höflich & Wolfgang Schrieffer: Grundriß Vollzugsrecht, Das Recht des Strafvollzugs und der Untersuchungshaft für Ausbildung, Studium und Praxis, 2. Auflage, Springer, Berlin 1998, ISBN 3-540-64499-7, xxi + 229 s., DM 39,90.

Bogen beskriver den tyske straffuldbyrdelse og reglerne for varetægtsfængsel. Første udgave blev anmeldt i dette tidsskrift 1997 s. 77 f. Den nye udgave er ført a jour under hensyn til ny lovgivning og retspraksis, samt udvidet med flere eksempler, tabeller og formularer. Bogen er skrevet med henblik på uddannelse af praktikere inden for kriminalforsorgen, socialvæsenet m.m. Den er let læst og egnet til en hurtig orientering om grundprincipperne, men skal ikke være og byder heller ikke på nogen dybere tilgang til dette vigtige retsfelt.

Vagn Greve

Københavns Universitet

Ole-Jørgen Skog: Å forklare sosiale fenomener. En regresjonbasert tilnærming. Oslo: Gyldendal, 1998. 339 s. ISBN 82-417-0937-4.

I forordet til denne metodebog skriver Ole-Jørgen Skog, at bogen forudsætter et grundkursus i metode og statistik, at den er forsøgt holdt på et så enkelt niveau som muligt, og at formler alene gengives i det omfang, det er nødvendigt, men at der ikke gennemføres "komplekse matematiske operationer av den typen lille Marius var så engstelig for." (s. 5). Skog holder, hvad han lover. Bogen falder i tre dele: en hvor kausale modeller, design og validitet diskuteres, en om beregning af statistisk usikkerhed og en om regressionsanalyser. Bogen kan varmt anbefales til alle unge kandidater, der vil arbejde med forskning og kvantitative metoder, og til de ældre, der har behov for en opdatering. Mange af de eksempler, der bruges, er kriminologiske, hvorfor bogen især må appellere til dette tidsskrifts læsere.

Britta Kyvsgaard
Justitsministeriet, Danmark